

KIRSAL KESİMDE KADIN OLMAK

Yrd. Doç. Dr. Gülay ARIKAN*

GİRİŞ

1985 Nüfus sayımına göre, 50.664.458 olan nüfusumuzun 23.789.701'i kırsal kesimlerde, 26.865.757'si kentlerde yaşamaktadır.¹

Aynı biçimde 1980 nüfus sayımına bakacak olursak; 1980 yılında 44.737.000 olan nüfusumuzun 25.100.000'i kırsal kesimlerde, 19.645.000'i kentlerde yaşamaktadır. Toplam 44.737.000 olan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşının 22.695.000'i erkek, 22.042.000'i kadın olarak belirlenmiştir.

Yukardaki sayılar bize 5 yıl içinde gözle görülür bir biçimde kırsal kesimlerden kentlere doğru olan bir göç olgusunun yaşandığını göstermektedir. Başka bir deyişle 1980-1985 yılları arasında kırsal kesimde nüfus bir miktar azalırken, kentsel kesim nüfusunun ise bir miktar arttığını görmekteyiz. Kuşkusuz bu durumun sonuçları kentleşme ve kentleşme olguları açısından tartışılabilir. Ancak konumuzun kapsamı dışında olduğu için biz, bu tartışmaya girmemekte yarar görüyoruz.

Yine 1980 Nüfus sayımına göre, kadın nüfus sayısı ile erkek nüfus sayısının da hemen hemen birbirine eşit olduğunu söyleyebiliriz.

Öte yandan, sanayileşme ile birlikte ortaya çıkan yetersiz kentleşme ve bunun sonucu olarak (1960'lardan itibaren başlayan) yurt dışına işçi olarak gitme olanaklarının artması, öncelikle kırsal kesim erkeklerini kente ve yurt dışına çekerken geride kalan kadın nüfus² erkeklerden boşalan tarımsal faaliyetleri de (örneğin, kendi tarlasında ya da bahçe-

* Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi.

1. Bu nüfusun ne kadarının kadın, ne kadarının erkek olduğu henüz Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından hesaplanmamıştır. Kesin sonuçları DİE 1988, Haziran ayında açıklayacaktır.
2. Erkeklerin köyden kente ya da yurt dışına çalışmaya gitmesi nedeniyle köy kesimindeki kadın nüfus erkek nüfustan fazladır. Bu fazlalık bölgelere göre farklılık göstermekte, Karadeniz kıyıları ile İç Anadolu, Doğu ve Güneydoğu Anadolu köylerinde kadın nüfus oldukça fazla görülmektedir. (Bkz: Rezzan Şahinkaya, "Türkiye'de Kırsal Kesimdeki Kadınların Siyasi Haklarına İlgisi ve Katkısı" **Kadın Dernekleri Federasyonu Dergisi**, Mart 1986, Yıl: 10, Sayı: 1, S.5.

sinde daha fazla miktarda çalışma ve kadın gezici tarım işçiliği gibi üstlenmek zorunda kalmış, aynı zamanda ailelerinin de reisi olmuşlardır. Böylelikle karşımıza “kadın reisli” aileler çıkmıştır. Aslında bu kategori kadınları, Nermin Abadan-Unat’ın deyişiyle “Değişen Kırsal Kesimin Kadınları” olarak nitelendirebiliriz. Ancak bu durum bir ilerleme olarak düşünülebilirse de aslında azgelişmişlik koşulları ve artan yükümlülükler bu ilerlemeyi tamamen ortadan kaldırmaktadır.

Gelişme ile ortaya çıkan bu duruma Tinker “Kadının Dual Rolü” adını vermektedir. Bu dual rol, hem geleneksel külfetlerin devam etmesinden hem de modernleşmenin getirdiği yeni külfetlerden ortaya çıkmaktadır.³ Aynı etki Kenya’da ve Tayland’da da gözlemlenmektedir.⁴

Kadınlar, dünyadaki toplam işgücünün üçte birini oluşturuyor, 676 milyon çalışan kadın var dünyada (1975’de 576 milyonu. Her yıl 10 milyon kadın işgücü ordusuna katılmış). Bu çalışan 676 milyonluk kadın nüfusunun büyük bir bölümü tarım alanında hizmet veriyor: Afrikalı kadınların yüzde 80’i Asyalı kadınların yüzde 73’ü; Latin Amerikalı kadınların yüzde 40’ı --- Ve tarlada kadın erkekten daha fazla çalışıyor (Afrika’da tam iki katı).⁵

Görüldüğü gibi gelişmekte olan ülkelerde nüfusların çoğunluğu kırsal alanlarda yaşamakta. Kırsal alanlarda yaşayan kadınların büyük bir çoğunluğu ise tarımda çalışmakta. (En uç örneklerden biri Nepal Kadınların yüzde 90’ı tarımda çalışıyor).⁶

Kırsal alandaki kadınlarla ilgili istatistiklerde, kadınlar kimi kez “yok” sayılırken, yaptıkları iş ve ürettikleri de “yok” sayılıyor, görmezlikten gelinebiliyor. Örneğin, kadınların ücret karşılığı olmayan tarım işçiliği, yalnız ailesi için yiyecek üretimi, ya da geçici dönemlerde, diyelim ki, yalnız hasat zamanı yaptığı işler yok sayılabiliyor. Örneğin, Amerika’da yayınlanan bir araştırma “Afrika’da kadınların yalnız yüzde 5’i çalışıyor” diyebiliyor.⁷

Ayrıca tüm ülkeyi kapsayan araştırmalarla, yöresel araştırmalar arasındaki farklar dehşet verici; “Mısır’da tüm kadınların yüzde 3.6’sı tarımda çalışıyor” diyor. Oysa yöresel araştırmalarda, kadınların yüzde 35-50’sinin tarımda çalıştığı saptanıyor. “Peru’da kadınların yüzde

3. I. Tinker’den aktaran: Murat Şeker, **Güneydoğu Anadolu Projesi, Sosyal ve Ekonomik Sorunlar**, Ankara, V Yayınları Verso A.Ş., 1987, S. 21.

4. K. Paranakian’dan aktaran: Şeker, **a.g.e.**, S. 21.

5. Zeynep Oral, **Kadın Olmak**, İstanbul, Milliyet Yayınları, No: 54, 1985, S. 69.

6. Oral, **a.g.e.**, S. 270.

7. Oral, **a.g.e.**, S. 271.

2.6'sı tarımda çalışıyor" deniyor. Oysa yöresel araştırmalar kadınların yüzde 86'sının tarımda çalıştığını ortaya koyuyor.⁸

Bugün hala gelişmekte olan ülkelerde kadınların toplam işgücünün üçte ikisini tarım alanı oluşturmaktadır.⁹ Başka bir deyişle, yıllar boyu istatistiklere bakıldığında kadın faal nüfusun ezici çoğunlukla yoğunlaştığı alan tarım sektörüdür.¹⁰ 1985 yılı verilerine göre, Türkiye'de çalışan kadın sayısı: 6.412.785, kırsal kesimde çalışan kadın sayısı 5.431.451'dir.¹¹

Ülkemizde kırsal kesimde kadın evde, tarlada, çiftlik evinde, avluda, ahırda, hangarda, ulaşımda, atölyede, pazarda çeşitli işler yaparak günde ortalama 16 saat çalışmakta, 8 saat dinlenebilmektedir. Bu çalışma süreleri erkekler için mevsimlere ve yörelere göre büyük değişiklikler göstermekteyse de, kadınlar için az değişim göstermektedir. ... Yine ülkemiz nüfusunda erkek işgücü yüzde 55, kadın işgücü yüzde 30 oranındadır. Tarım sektöründe ise kadın işgücü yüzde 51.8, erkek işgücü yüzde 48.2 oranındadır. O halde kırsal kesimde doğrudan üretici olan ve ülke ekonomisine büyük katkıda bulunan kesim, kırsal kesim kadını olmaktadır. Ve aynı kadınlar, büyük bir oranda evinde, tarlasında, akrabalarının işlerinde ücretsiz olarak çalışmaktadırlar.¹²

Kırsal kesim kadını çocuk üretebildiği ve maddi-manevi hiçbir karşılık beklemeden evinde ve tarlasında çalışabildiği ölçüde göreceli olarak saygınlık kazanan ancak yine de kendisini "ikinci sınıf vatandaş" olmaktan kurtaramıyan bir yaratıktır. Aynı kadın ne kadar çok çalışırsa çalışsın, ne kadar çok üretirse üretsin, aile içinde ve dışında karar vermede erkek söz sahibidir. Ve kadınların önce babalarına sonra kocalarına daha sonra da erkek çocuklarına olan bağımlılıkları çok keskin bir biçimde sürüp gitmektedir.

Görüldüğü gibi cinslerin ayrılığı ailede geçerli olan kurallardan biridir. Erkekler ve kadınlar ayrı gruplar oluştururlar, herbirinin ayrı uğraşları ve ayrı görevleri vardır.

Cinsler ayrılığı kuralına bağlı olarak J.E. Pierce ve J. Cuisenier iki ayrı kural daha saptamaktadırlar: "Daha genç olanların daha yaşlı olanlara ve kadınların erkeklere genel bağımlılığı" aile içindeki hiyerarşik

8. Oral, a.g.e., S. 272.

9. Oral, a.g.e., S. 272.

10. Şahinkaya, a.g.e., S. 6.

11. Oral, a.g.e., S. 282.

12. Baha. G. Tunahgil, "Kırsal Kesimde Kadın" **Cumhuriyet-Siyaset Eki**, 3 Aralık, 1984.

ilişkilerin yaş ve cinsiyet tarafından belirlenmesi sonucunu doğurmaktadır.¹³ Bu kuralların yasal bir dayanağı yoktur, ancak kesin bağlayıcıdır.

Biz de yazımızda, kırsal kesim kadınlarının yasalar karşısında siyasal ve hukuksal açıdan kentsel kesim kadınları ile eşit haklara sahip olmalarına karşın, eğitim düzeylerinin düşüklüğü hatta hiç olmaması ve son derece sınırlı (içinde yaşadıkları köy kadar) bir dünya görüşüne sahip olmaları nedeniyle haklarından ve ekonomik etkinliğe çok büyük miktarlarda katılmakla birlikte ekonomik bağımsızlıktan da haberlerinin olmaması gibi nedenlerle, kentsel kesim kadınlarına kıyasla daha fazla ezildiklerini; başka bir deyişle ikinci sınıf vatandaş ya da ikinci cins olmalarının sanki onların kaderleriymiş veya son derece doğal bir olguymuş gibi kabul edildiğini bir kez daha vurgulamak istedik.

KIRSAL KESİM KADINI ve EKONOMİK ETKİNLİK

Kırsal kesim kadınının ekonomik etkinliğine bakacak olursak, köyde çalışan kadınla kentteki işçi kadınının durumu birbirinden çok ayrıdır. Köylü kadın ücretli bir işçi olmayıp, aile toprağında çalışan bir üreticidir, ne ücreti, ne sigortası, ne de emekliliği vardır. Ancak Anadolu'nun bazı bölgelerinde kadın, aile toprakları dışında tarım işçisi olarak çalıştığında emeğinin karşılığını para olarak alır.

Anadoludaki bölge özelliklerine göre kadın-erkek işbölümü incelendiği zaman yüzde 50- yüzde 80 arasında değişen iş türünü kadının başardığı ve üretime büyük bir katkıda bulunduğu kabul edilmektedir.¹⁴

Son yıllarda yapılan araştırmalar, Türkiye'de işgücü içinde yer alan kadınların yüzde 84,7'sinin tarım sektöründe çalışmakta olduğunu ve bu sektörde tüm çalışanların yüzde 52'sini kadınların oluşturduğunu göstermektedir.¹⁵

Bir Türk Atasözü demektedir ki; "Kadın herşeyi, erkekler de geri kalanı yapar." Gerçekten de kırsal kesimde kadın erkekten daha çok çalışır. Ve işlerin en ağırı onun omuzları üstündedir. İster sebze yetiştirilen, isterse hayvancılık yapılan köy olsun hepsinde durum aynıdır. Hatta köyde zanaatkarın karısı da çetin koşullar altındadır. Bu zanaatkarlar aynı zamanda çiftçi ve hayvan yetiştiricide olduklarından, onların karıları da tarla işleri ve hayvan yetiştirme ile uğraşırlar.¹⁶

13. J. E. Pierce ve J. Cuisenier'den aktaran: Bernard Caporal, **Kemalizm'de ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını**, (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları) Ankara, Tisa Matbaası, 1982, S. 457.

14. Necla Arat, **Kadın Sorunu**, İstanbul Say yayınları, 1986, S. 163.

15. Arat, **a.g.e.**, S. 163.

16. Caporal, **a.g.e.**, S. 581-584.

Yine sanayileşme az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerdeki kadınların konumunu olumsuz bir biçimde etkileyerek tıpkı Afrika ülkelerinde olduğu gibi bizde de “kadın gezici tarım işçiliği” olgusunu ortaya çıkarmıştır.

Başka bir deyişle, kırsal dünyada birçok kadın aile çerçevesinin dışında ücret karşılığı çalışmaktadır. Adana ya da Ege ovaları gibi bölgelerde duyulan elemeği açığı, buralara önemli mevsimlik işçi akımlarının yönelmesine yolaçmıştır. ... Bu kadın işçileri koruyan hiçbir yasa yoktur. Bunların hiçbir mesleki statüleri yoktur.¹⁷

Mevsimlik ücretli tarım işçilerinin (ya da kadın gezici tarım işçilerinin) de ailece işyerine göç ettiği ve işyerinde ailece çalıştığı düşünülürse, bu kadınların da bir anlamda, “aile içinde çalıştığı” söylenebilir. Bunun doğal sonucu, kadınların gelirin harcanma biçimine etkili olamamasıdır.¹⁸

Öte yandan, kırsal yöre kadınlarının çalışma statüsü, Türk köyünde hâla yaygın olan ve kadınların sosyo-ekonomik statüsünü göstermek açısından çok anlamlı bazı geleneklerin ekonomik temellerini açıklar niteliktedir. Köy kadınlarının ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaları, kocanın ailesi tarafından kadının ailesine “başlık” parası ödenmesinin nedenidir.¹⁹

Kadınların tarımdaki ekonomik işlevleriyle ilgili bir diğer gelenek, çok eşli evlilik kurumudur. Gerçekte çok eşli evlilik başlık geleneğinin içerdiği olgunun bir diğer yönüdür; ücretsiz işgücünü artırmak yoluyla, üretimde birim maliyeti düşük tutmak ve ev işlerinin ağırlığına çözüm bulmak işlevini yerine getirir. Hem eşlerin sayısını hem de bunlardan olan çocukların sayısını artırarak işlerin çok kişi arasında paylaşılmasını sağlar.²⁰

Görüldüğü gibi kırsal dünyada kadının payına düşen; boyun eğme, bağımlılık, ev işleriyle boğulma ve ücretsiz işler.

KIRSAL KESİMDEN KENTSEL KESİME GEÇİŞTE KADININ KONUMU

Köyde ücretsiz aile işgücü statüsüyle tarımsal faal nüfusun büyük bir kısmını oluşturan kadın kocasının peşinden kente göçteğinde vasıfsız ve

17. Caporal, a.g.e., S. 588.

18. Gülten Kazgan, “Türkiye Ekonomisinde Kadının İnsan Gücüne Katılması, Meslek Dağılımı ve Sosyo-Ekonomik Durumu”, (Der. Nermin Abadan-Unat), **Türk Toplumunda Kadın İçerisinde**, Ankara, Türk Sosyal Bilimler Derneği, 1982, S. 146.

19. Kazgan, a.g.m., S. 147.

20. Kazgan, a.g.m., S. 147.

okuryazar olmaması nedeniyle iş piyasası dışına itilmekte; ya geleneksel tarıma yığılmakta, ya kentlerdeki örgütsüz ve düşük ücretli, fazla beceri istemeyen işlere girmektedir, ya da ev kadını olarak kalmaktadır.

Başka bir deyişle, kırsal kesimden kentsel kesime geçişte eğitim görmemiş ya da az eğitilmiş kadınların işgücünden büyük ölçüde kopuklukları görülmektedir. Bu bir ölçüde köyden kente göçeden tarımsal işgücünün kentlerde tarımdışı uğraşılara dönüştürülememesinden ileri gelmektedir.²¹

Bu grubun tümüyle sosyal güvenlikten yoksun olduğunu söyleyebiliriz. O halde bugün Türkiye’de kadınların sosyal güvenlik sisteminin olanaklarından yararlanan kesimi yalnızca çok küçük bir kesimi olan orta ve üst sınıftaki çalışan kadınlardır.²²

Genel olarak kentlerde eğitim ve işgücüne katılma arasında oldukça belirgin olumlu bir ilişkinin varlığından sözedilebilir. Orta veya yüksek okuldan mezun olanlar diğer kadınlardan üç misli daha fazla oranda işgücüne katılmaktadır. Bununla beraber ortaokul düzeyinde işgücüne katılanların oranı ancak yüzde 28’i bulmaktadır. Tarım dışı işlerin genel olarak ülke çapında kısıtlı olmasından dolayı, işe girmede eğitim kadar cinsiyetin de rolü vardır. Erkeğin kadından daha öncelikle ekmek parasını kazanması ve ailesine bakması beklendiği için aynı eğitim düzeyinde olan kişiler arasında cinsiyet ayrımı yapılması toplumca da kabul görmektedir.²³

Eğitim görmemiş ya da az eğitilmiş kadınların işgücüne katılmalarında erkeklerle aralarındaki fark daha da büyümektedir. Kadınların ancak yüzde 9’u işgücüne katılırken, aynı eğitim düzeylerindeki erkeklerin yüzde 32’si çalışmaktadır. Kısaca kentlerde işgücüne katılma açısından kadınların en önemli sorunlarından biri kısıtlı iş imkanlarından yararlanmada erkeklerle rekabet etme durumunda olmalarıdır. Ve eğitimsiz kadınların hemen hiçbir rekabet gücü yoktur.²⁴

21. Ferhunde Özbay, “Türkiye’de Kırsal/Kentsel Kesimde Eğitimin Kadınlar Üzerine Etkisi”, (Der. Nermin Abadan Unat), **Türk Toplumunda Kadın** içerisinde, Ankara, Türk Sosyal Bilimler Derneği, 1982, s. 182.

22. Gül Ergil, “Üç Beş Yıllık Kalkınma Planlarında Kadınlara İlişkin Siyasalar ve Dolaylı Sonuçları”, (Der. Nermin Abadan-Unat), **Türk Toplumunda Kadın** içerisinde, Ankara Türk Sosyal Bilimler Derneği, 1982, S. 217.

23. Özbay, **a.g.m.**, S. 182.

24. Özbay, **a.g.m.**, S. 183.

KIRSAL KESİM KADINI VE EĞİTİM

1980 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre 6 ve daha yukarı yaşlarda nüfusun okur-yazarlık ve cinsiyete göre dağılımı şöyledir:

Toplam : 44.736.957

Erkek : 22.695.362

Kadın : 22.041.595

Okur-yazar Olmayan		Okur-yazar Olan		Bilinmeyen	
Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
3.802.455	8.394.868	15.188.178	10.123.133	8568	6521

Bu istatistiklerin bize gösterdiğine göre, kadın ve erkek nüfusu sayıca birbirine çok yakın olmalarına karşın okur-yazarlık bakımından aralarında kadının aleyhine yüzde 50 oranında bir ayırım bulunmaktadır.²⁵

Tarım kesiminde çalışan kadınların koşullarını incelediğimizde bunların yüzde 61.5'inin okur-yazar olmadığını, yüzde 4.5'inin okur-yazar, yüzde 33.1'inin ilkokul mezunu olduğunu görüyoruz. Okuma-yazma bilmeyen kadınların yüzde 95.7'si tarımda çalışmaktadır.²⁶

Görüldüğü gibi Türkiye'de kadın işgücünün büyük çoğunluğunu hiçbir okul bitirmemişler oluşturmaktadır. Bu durum, işgücüne katılımın en yüksek olduğu tarım sektöründe çalışan kadınların çoğunlukla eğitimsiz olmalarından ileri gelmektedir.²⁷

Eğitim olanaklarından yararlanmada cinsiyet farkı hizmetlerin yetersiz olduğu kırsal kesimde en yüksek düzeydedir. Kırsal kesim içinde de sosyo-ekonomik düzeyi yüksek dışa açık köylerdeki okullarda kız/erkek öğrenci oranı gelişmemiş köylerdekilere kıyasla daha fazladır.²⁸

Eğitimde cinsiyet ayırımı tıpkı kırsal kesimde olduğu gibi kentsel kesimde de her yaş grubunda vardır. "Ancak burada sosyo-ekonomik durumu iyi olan aileler arasında eğitimde cinsiyet farkı yoktur"²⁹ Ailelerin sosyo-ekonomik durumu bozuldukça eğitimde cinsiyet ayırımı önemli boyutlara ulaşmaktadır. Bu durum bir rastlantı değildir. Özellikle sosyo-ekonomik düzeyi düşük gruplarda kadının ikinci planda kalmasından ileri gelmektedir.³⁰

25. Arat, a.g.m., S. 154.

26. Türker Alkan, **Kadın-Erkek Eşitsizliği Sorunu**, Ankara, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, 1981, S. 87.

27. Özbay, a.g.m., S. 178.

28. Özbay, a.g.m., S. 177.

29. Çiğdem Kağıtçıbaşı, "Modernity and the Role of Women in Turkey" **Boğaziçi Üniversitesi Dergisi**, Sosyal Bilimler, 3, (5027), S. 85.

30. Özbay, a.g.m., S. 177.

Dünyadaki kız çocukların eğitim durumuna bakacak olursak:

1975 yılında dünyadaki tüm kız çocuklarının yüzde 64'ü ilkokula gidiyordu. Bugün yüzde 71'i gidiyor (Bugün dünyadaki tüm erkek çocuklarının ise yüzde 81'i okula gidiyor). Orta dereceli okullarda ise dünyada her 6 erkek çocuğa karşı 5 kız çocuk var ve aradaki fark hızla azalmakta. Bugün yeryüzünde hâla hiç okuması yazması olmayan her iki erkeğe karşı üç kadın var (On yıl önce bu oran neredeyse ikiye dördtü).³¹

Unesco verilerine göre, 1950 yılında 95 milyon kız çocuğu ilk, orta ve yüksek dereceli okullara kayıtlıydı. 1985'de bu sayı 390 milyona çıktı (Eğitim çapında kız çocukların artışına oranla yine de çok yüksek bir sayı).³²

1950-1985 yılları arasında ilk, orta ve yüksek dereceli okullarda, kızların tüm öğrencilere oranı şu artışları gösterdi: İlkokullarda yüzde 44'den yüzde 45'e ; ortaokullarda yüzde 42'den yüzde 45'e; yüksek okullarda ise (en umut vericisi bu) yüzde 32'den yüzde 43'e.³³

Yukardaki oranlar 1950-1985 yılları arasında kız çocuklarının okullaşma oranlarında bir yükselme olduğunu, özellikle yüksek okullara giden kız çocukların oranlarında ise çok belirgin bir artış olduğunu göstermektedir.

Bugün dünyadaki tüm kadınların yüzde 42'sinin okuması yazması yok.

(1960 yılında dünya kadınlarının yüzde 61'inin okuması yazması yoktu.)

(Bugün dünyadaki erkeklerin yüzde 23'ünün okuması yazması yok.)

Bugün gelişmekte olan ülkelerde tüm kadınların yüzde 50'sinin okuması yazması yok.

(Aynı ülkelerde erkeklerin ise yüzde 32'sinin okuması yazması yok.)³⁴

KIRSAL KESİM KADINI VE SİYASAL YAŞAMA KATILMA

Bugün dünyada 2 milyar 400 milyon kadın yaşıyor. Ancak dünya politikasında kadın yok. Bugün hükümetlerde görev alan kadınlar: Asya, Afrika ve Latin Amerika'da yüzde 6'nın altında; Avrupa'da yüzde 5-11 arası; İskandinav ülkelerinde yüzde 20-30.³⁵ Türkiye'de de son

31. Oral, a.g.e., S. 58.

32. Oral, a.g.e., S. 58.

33. Oral, a.g.e., S. 58.

34. Oral, a.g.e., S. 59.

35. Oral, a.g.e., S. 126.

seçimlerde (6 Kasım 1987) parlamentoya girmek için başvuran 37 kadından sadece 6 tanesi meclise girmeyi başarmıştır. Böylelikle bir önceki dönemde sayıları 12 olan parlamenter kadınların sayısında yüzde 50'ye varan bir azalma olmuştur.

Görüldüğü gibi kentsel kesim kadınları da tıpkı kırsal kesim kadınları gibi politikaya karşı ilgisizdirler. Bunda çeşitli faktörlerin etkisi olabilir: Örneğin, seçim sisteminin niteliği, kadınların politik yaşamı, kendilerine (eş ve çocuklarıyla ilgilenen kadar) boş zaman bırakmayacak yoğun bir uğraş alanı olarak görüyor olmaları ve dolayısıyla bu işi erkeklerin daha iyi yapacağına inanıyor olmaları, ayrıca parlamentoya girebilseler dahi azınlıkta kalıp seslerini duyuramayacakları ya da aktif olamayacakları gibi endişe taşıyor olabilirler.

Kırsal kesim kadının durumuna bakacak olursak; Özer Ozankaya'nın 1968-1969 yılında kırsal kesim kadınları ve erkekleri üzerinde gerçekleştirdiği anketin sonuçlarına göre; "köylü kadınların politikaya karşı ilgisizliği özellikle büyüktür."³⁶

Politikaya karşı ilgisizliklerini açıklarken kadınlar, bilgisizliği ve bunu gerekli görmemelerini ileri sürmüşlerdir. Bu nedenlere bir üçüncü neden olarak, erkeklerin politikayla ilgilenen ya da politikadan konuşmak isteyen kadınlara karşı takındıkları düşmanca ve aşağılayıcı tavır da eklenebilir.³⁷

Yine aynı anketin sonuçlarına göre, kırsal kesim kadınlarının büyük çoğunluğu okuma-yazma bilmediğinden gazete de okumamaktadır. Radyo da fazla dinlememektedirler. Özellikle radyodaki siyasal içerikli haberler onların ilgilerini hiç çekmemektedir.³⁸ Köylü kadınların politik bilgileri o kadar sınırlıdır ki, siyasal patri adını bile bilmemektedirler. Dolayısıyla seçimlerin önemini bilmeyen kadınların sayısı çok yüksektir.

Kırsal kesim kadınları ataerkil aile yapısının bir gereği olarak kocasına olan ekonomik ve toplumsal bağımlılığı, genelde okuma yazma oranının son derece düşük olması ve siyasal konulardaki bilgisizlikleri nedeniyle siyasal tercihlerinde kesin bir biçimde kocalarının düşünceleri doğrultusunda oy kullanmaktadırlar.

Şirin Tekeli'de de benzeri görüşleri görmek mümkündür. Ona göre, kırsal kesim kadınları seçimlerde siyasal tercihlerini yaparken de iki geleneksel ve temel kurumun "din" ve "aile" nin etkisine daha açıktırlar.³⁹

36. Caporal, **a.g.e.**, S. 709.

37. Caporal, **a.g.e.**, S. 711.

38. Caporal, **a.g.e.**, S. 712.

39. Şirin Tekeli, "Türkiye'de Kadının Siyasal Hayattaki Yeri" (Der. Nermin Abadan-Unat) **Türk Toplumunda Kadın** içerisinde, Ankara, Türk Sosyal Bilimler Derneği, 1982, S. 392.

Yine aynı kadınlar yetiştirilmeleri gereği, siyasetin kendilerini ilgilendiren bir alan olmadığı ve bu işin "erkek işi" olduğu inancındadırlar.

Böyle olmakla birlikte kırsal kesim kadınlarının siyasal katılımları oldukça yüksektir. Örneğin, mahalli verilerin tetkikinden 6 Kasım 1983 Milletvekil Seçimleri ve 25 Mart 1984'de yapılan Yerel Seçimlerde köylü kadınlarımızın seçimlere katılma oranının erkeklerden hiç de aşağı olmadığı; kent kadınlarıyla kıyaslanınca da istatistiksel olarak kentli hanımlar lehine bir fark görülmediği anlaşılmaktadır.⁴⁰

KIRSAL KESİM KADINI VE SAĞLIK

Kırsal kesimde çocuk bekleyen nice kadın doğum öncesi dönemin vazgeçilmez önlemlerini almayı savsaklar ve tarlaya ya da inek sağmaya giden ve ağrısı tutup oracıkta doğurularak kucaklarında çocuğu ile eve dönen kadın örneğine sık sık rastlanır. İşlerin yoğunluğu da zaten kadınları doğumdan hemen sonra yeniden çalışmaya iter; doğum sonrası gerekli önlemlerin alınmasına uyulmaması ise kadının sağlığı için kuşkusuz ağır bir tehlike oluşturur.⁴¹

Örneğin, Güneydoğu Anadolu köylerinde doğum sırasında ve sonrasında hijyenik şartlar çok kötüdür. Sağlık hizmetlerinin yetersizliğinden ötürü kadınlar çoğu kez doğumlarını ya tek başlarına ya da köydeki diğer kadınların yardımıyla yapmaktadırlar.⁴²

Çocuk sağlığı düzeyini en iyi yansıtan ölçüt bebek ölüm hızı ve 0-4 yaş için orantılı ölüm hızıdır. Bu konudaki araştırma sonuçları Türkiye'de çocuk sağlığı düzeyinin değil gelişmiş ülkelerden, az gelişmiş ülkelerin birçoğundan da düşük olduğunu göstermiştir. Araştırmanın ortaya koyduğu bir diğer gerçek de 5 yaşından sonraki yıllarda Türkiye'de ve gelişmiş ülkelerde beklenen hayat süreleri arasındaki farkın azaldığıdır.⁴³

Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesinin Eğitim-Araştırma-Uygulama alanı olan Etimesgut bölgesinde bebek ölümlerinin boyutu, sosyo-demografik nedenleri ve ölümlerden korunabilirlik üzerine yapılmış olan bir araştırmanın sonuçlarına göre:

40. Şahinkaya, **a.g.e.**, S. 6.

41. Caporal, **a.g.e.**, S. 582.

42. Janny Bosscher, **Extension Work Towards Peasant Women in Southeast Turkey**, Wageningen-Holland, Agricultural University, Departments of Extension Education and Household Sciences, July 1987, S. 5.

43. Nusret A. Fişek, "Demographic Surveys in Turkey" **Turkish Demography: Proceedings of a Conference**, içerisinde, Ankara, 1969, S. 10. Ayrıca bu konuda bakınız: Ceyhan A. Kansu, "Infant Mortality in Turkish Villages", **The Turkish Journal of Pediatrics**, III, 1961, S. 129.

Bebek ölümlerinin yüzde 30'u ilk ay, yüzde 54'ü 1-6 aylar arasında meydana gelmiştir. 19 yaşında ve daha genç anneler ile 35 yaşından büyük annelerden doğan, ilk sıralarda ve 7'den sonraki sırada doğanlarda, erkek çocuklarda, babası işsiz veya vasıfsız işçi, çiftçi olanlarda, daha önce kardeşi olanlarda, evde sağlıklı koşullarda doğanlarda, kırsal kesimde ve sağlık servislerine 5 km ve daha uzakta yaşayan bebeklerde ölüm riski diğerlerinden yüksektir.⁴⁴

1975-1985 yılları arasında yapılan sayısız araştırma, kadının eğitim düzeyi yükseldikçe, sağlığının da geliştiğini ortaya koyuyor.

Doğdukları anda bir erkek bebekle kız bebeğin yaşama ve sağlıklı olma şansları birbirine eşit. Beiki kızlarınkı biraz daha çok, çünkü bün-yeleri daha güçlü. 1-2 yaş arasında kız ve erkek bebeklerin ölüm oranı birbirine eşit. Beş yaşına gelen kız çocukların ölüm oranı, aynı yaştaki erkek çocukların ölüm oranının iki katı. Bunun nedeni, kız çocukla erkek çocuk arasındaki biyolojik fark değil, gıdanın, bakımın, ilginin kızla erkek arasında eşit dağılmamasıdır. Örneğin, Bengladeş ve Hindistan'da sağlık nedeniyle kız çocukların ölümü, erkek çocuklarınkinden yüzde 60 daha çoktur.⁴⁵

Bir kız bebek doğarken ölmemişse... bebeklik ve çocukluk dönemlerinde erkekten daha az beslendiği, daha az ilgi ve sevgi gördüğü halde büyüüp kadın olmuşsa... bundan böyle sağlık açısından karşılaşacağı en büyük tehlike, hamilelikte, doğumda ve hemen doğumdan sonraki haftalardadır. On yıl öncesine dek dünyadaki kadınların büyük bir bölümü (yüzde 75'i) hamilelik, doğum ve hemen doğum sonrası dönemlerini tek başlarına, herhangi bir yardım görmeksizin geçiriyorlardı. Oysa bugün dünyadaki tüm kadınların nerdeyse yarısı (yüzde 45'i) bir uzman ya da eğitilmiş bir yardımcı eşliğinde doğum yapıyor. İşte son 10 yılda kadın sağlığının düzelmesinde başlıca etken budur.⁴⁶

Portekiz'de hamilelikte bir uzmana başvuran kadın sayısı 1975 öncesine oranla 8 kat artınca, hamile kadın ve yeni doğan bebek ölümlerinde binde 12'lik bir düşüş oldu. Hindistan'da bir yılda (1980-1981) 250 bin ebe yetiştirildi. Ve o yıl kadın ve bebek ölümleri yüzbinde 90'dan 10'a düştü.

Kimi ülkelerde hamile kadınların ve annelerin özel ve öncelikli yardım ve bakım görmesi (25 ülkede bu böyle) sağlık açısından önemli

44. Sabahat Tezcan, "Medico-Social Causes and Preventability of Infant Deaths in Etimesgut Health District", **The Turkish Journal of Population Studies**, Hacettepe Institute of Population Studies, Year: 1985, Volume 7, p. 43-44.

45. Oral, **a.g.e.**, S. 63-65.

46. Oral, **a.g.e.**, S. 66.

bir etken. Örneğin, Guatemala'da hamile kadınlara bir öğün fazla yemek verilmesi doğan bebeklerin sağlıklı yaşama oranını yüzde 75 çoğalttı.

Dünya kadınlarının şu son 10 yıl içinde daha az çocuk sahibi olmak istemeleri (Afrika'da 6'dan 4'e düştü) ve evli kadınların dörtte birinin doğum kontrolü yöntemlerine başvurarak, bünyelerini denetlemeleri, yine sağlık durumlarının gelişmesinde önemli etkenler oldu.⁴⁷

Bizde kırsal kesimde sağlık hizmetleri, sağlık ocakları ve hastaneler tarafından yürütülmesine karşın bazı ilçelerde hastanelere rastlanılmamaktadır. Hastane olan ilçelerde ise hizmetler istenilen düzeyde değildir. Köylüler sağlıkla ilgili şikayetleri için ilçeye en yakın il merkezindeki hastanelere gitmektedirler. Çünkü sağlık ocaklarındaki personel ve araç-gereç yeterli düzeyde olmadığından işlevlerini yerine getirememektedirler.

EVLİLİK KURUMU VE KIRSAL KESİM KADINI

Medeni Kanun, Türk toplumunda çok kadınla evlenmeyi kaldırdığı; boşanmayı yalnız erkeğin isteğine bırakmayıp kadına da bu konuda hak tanıdığı halde, köylerde çok eşli evlenme yahut "kuma" alma durumu az da olsa sürüp gitmektedir. Nitekim yalnız imam nikahı ile evlenenlerin oranı köylerde yüzde 21.3'tür. Bu oran Doğu Anadolu'da yüzde 36.6'ya kadar çıkmaktadır.⁴⁸ Evlenme yaşı olarak kızların 18 yaşını bitirmiş olmaları öngörüldüğü halde köylerde hâla 12-13 yaşında kız çocuklar evlendirilmekte ve ülkemizde evlenen kadınların yüzde 14'e yakını 10-14 yaş arasındaki kızlardan oluşmaktadır. Evlenme yaşının küçük tutulması genelde ekonomik durumla bağlantılıdır. Çünkü özellikle tarım kesiminde kadının başta gelen görevlerinden biri, tez zamanda tarlada çalışabilecek çok sayıda çocuk doğurmaktır. Ayrıca "beşik nişanı" ve çok yakın akraba ile evlenmeler (aile mülkünün dağılmaması nedeniyle) yaygın bulunmaktadır. Ülkemizdeki evliliklerin yüzde 29.2'si akrabalar arasındadır.⁴⁹

İllere göre boşanma istatistiklerine baktığımızda, boşanma oranlarının belirli bir gelişmişlik düzeyine ulaşmış illerde daha yüksek olduğu, gelişme düzeyi düşük illerde ise boşanma oranlarının çok düşük olduğunu görmekteyiz. Elimizde kırsal kesimle ilgili boşanma istatistikleri bulunmamaktadır. Ancak boşanma olgusunun kişilerin sosyo-ekonomik düzeyi ile yakından ilgisi olduğunu düşünürsek, kırsal kesimde genelde sosyo-

47. Oral, **a.g.e.**, S. 66.

48. Alkan, **a.g.e.**, S. 80.

49. Arat, **a.g.e.**, s. 159.

ekonomik düzeyin düşüklüğü, imam nikahlı evliliklerin çokluğu ve “kuma” olayının yaygınlığı gibi nedenlerle boşanma olayı ile sayıca oldukça az miktarlarda karşılaşıldığını söyleyebiliriz.

Olayın bir başka yönü de şöyle özetlenebilir: Kırsal kesimde imam nikahı ve kuma olayı ile çok yaygın bir biçimde karşılaşıldığından, resmi nikahlı bir evlilik kırsal kesim kadını için kaybetmeyi düşünemeyeceği büyük bir güvencedir. Ayrıca geçimsizlik, pek fena muamele, dayak gibi olaylar, kentsel kesimde boşanmaların en önemli nedenini oluştururken, köylü kadın için bu tür davranışlar günlük yaşamın bir parçası olarak algılandığından boşanma için bir neden oluşturmamaktadır.

Örneğin, Paul Stirling bir yıl süreyle kaldığı Kayseri bölgesi köylerinde, mahkemeye başvurup boşanma davası açan bir köylü tanımadığını söyler.⁵⁰ Köy göreneklerini işleyen hiçbir roman, hiçbir öykü böyle birşeyden sözmez.⁵¹

Hâla köylerimizin büyük bir kısmında miras konusunda Medeni Kanun hükümleri değil de gelenekler, görenekler ve Şeriat hükümleri yürürlüktedir. Bu nedenle kız çocuklarla erkek çocuklar arasındaki miras paylaşımı kız çocuklar aleyhine cerayan eder.

Birçok kez değindiğimiz gibi, kırsal kesimlerde kadın-erkek eşitliğinden söz etmek olanaksız. Çünkü yalnız erkekler değil bu kesimin kadınları da, kadınların zekaca erkeklere eşit olmayacağı görüşünü doğru buluyorlar. Kadınların yaptığı ve erkeğin yapması ayıp sayılan işler hep önemsiz, basit, yapana güç sağlayacak nitelikte olmayan işler. Kadının malı kendi malı sayılmıyor. Tümünüyle erkeğin tasarrufuna bırakılıyor. Kalıtın (mirasın) özellikle toprak kalıtının erkek ve kız çocuklar arasında paylaşılmasında kız çocukların aleyhine bir durum söz konusu. Ancak kız çocuklar, genellikle kalıt yüzünden anlaşmazlık çıkarmıyorlar.⁵²

Bütün bu olumsuz koşullara rağmen çok acıdır ki; bir yabancı uzman tarafından Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki köyler üzerinde yapılan bir araştırma sırasında “kadınlara sorunlarının neler olduğu sorulduğunda, alınan cevaplar sadece tarımsal problemlere ilişkindi.”⁵³ Görüldüğü gibi kırsal kesim kadınlarının çoğu, sahip oldukları hakların neler olduğunu bilmedikleri gibi bireysel sorunlarının olabileceğinden de habersizler.

SONUÇ

Türk kadınına toplumsal, siyasal ve hukuksal hakları Atatürk’le birlikte, Cumhuriyet kurulduktan sonra verilmiştir. Ancak kadınları-

50. P. Stirling’den aktaran: Caporal, **a.g.e.**, s. 483.

51. S. Dirks’ten aktaran: Caporal, **a.g.e.**, s. 483.

52. Arat, **a.g.e.**, s. 165.

53. Bosscher, **a.g.e.**, s. 7.

mızın kendilerine verilmiş olan haklardan yararlanabilmeleri için belirli bir eğitim düzeyinden geçmiş olmaları ve çalışma yaşamına girmeleri gerekmektedir. Kırsal kesim kadınları açısından durum oldukça iç karartıcıdır. Bu kategori kadınların öncelikle eğitim düzeyleri çok düşüktür. Büyük bir çoğunluğunun okuma ve yazması yoktur. Ekonomik etkinliğe ise çok büyük ölçülerde katılmalarına karşın çoğu kez hiçbir ücret almaktan çalışmaktadırlar. Yani ücretsiz tarım işçisi görünümündedirler.

Kadın ancak gezici tarım işçisi olduğu zaman belirli bir ücret almaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre, "kadınların yüzde 17'sinin ücretin tutarından bile haberdar olmadıkları saptanmıştır. Kadınların yüzde 62'si ücreti onların adına kocalarının aldığı söylemişlerdir. Geri kalanın çoğunluğunu ise, eşleri orada olmadığı için ücreti kendileri alanlar oluşturmaktadır."⁵⁴ Burada kadının, kocası tarafından alınan (kendisinin kazandığı hatta çoğu kez miktarını bile bilmediği) bu paranın harcanma biçimi üzerinde etkili olamayacağı açıktır. Başka bir deyimle köy ortamında kadının çalışıp para kazanıyor olması, onun ekonomik bağımsızlığını getirmediği gibi kararlara katılması sonucunu da getirmemektedir.

Böyle olunca kırsal kesimde kadının haklarından haberdar olmasını sağlayacak faktörlerden bazıları, kadının eğitim düzeyinin yükseltilmesiyle birlikte köylerin kendi içine kapalı birimler olmaktan kurtulup, dışarıya açılmaları, bu arada kitle iletişim araçları, radyo ve özellikle televizyon aracılığıyla (örneğin, televizyonun bir kanalı bu işe ayrılabilir.) köylere yönelik eğitici, aydınlatıcı programların yapılması, en az eğitim kadar önemli bir başka öge, koruyucu sağlık hizmetlerinin ve aile planlaması etkinliklerinin ivedilikle gerekli alt yapıların tamamlanarak köylere götürülmesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bir başka nokta, hemen her dönemde konuşulmasına hatta konu ile ilgili tasarılar ya da yasa tasarıları hazırlanmış olmasına rağmen tarımla ilgili herhangi bir yasa çıkarılmamış ve kırsal kesim insanları, bugüne kadar herhangi bir sosyal güvenlik sistemine dahil edilememişlerdir. Uygulamada karşılaşılabilecek birtakım güçlükler örneğin, tarımsal işletmelerin küçük ve dağınık oluşu, sağlık hizmetlerinin götürülmesindeki güçlükler, büyük miktarlarda fon ayrılmasının gerekmesi gibi nedenlerle bu iş sürekli olarak ertelenmiştir. Ayrıca kırsal kesimde sendikacılık denemeleri de başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Aslında sosyal güvenlik hizmetlerinin sağlık hizmetleriyle birlikte götürülmesinin pratik yararları hemen ortaya çıkacaktır. Herşeyden önce insanlar birtakım hizmetlerden yararlanma gibi bazı haklara sahip

54. Şeker, a.g.e., s. 65.

olduklarının farkına varacaklardır. Ayrıca bu sayede anne ve çocuk ölümlerinin sayısal olarak azalmasında ve istenmeyen doğumların önlenmesinde de başarıya ulaşılacağı düşüncesini taşımaktayım.

Bu nedenlerden ötürü Tarım-İş Yasası bir an önce çıkartılmalı, adı geçen yasada kadınlara yönelik birtakım sosyal hizmetler de yer almalıdır. Ve tarlada kadın, gezici tarım işçisi olduğu zaman erkek gezici tarım işçisi ile aynı ücreti alabilmelidir. Ancak böyle olursa Türkiye’de çalışan kadın nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan kırsal kesim kadınlarının ekonomiye daha verimli ve üretken bir biçimde katılmaları sağlanabilecektir.

Bu bağlamda bir başka nokta da, toplum kalkınması çalışmaları çerçevesinde “köylü kadının kırsal kalkınma projelerinde doğrudan işçi statüsüyle istihdam edilmesi yerinde olacaktır. Böylelikle köylü kadın hem modern sosyo-ekonomik ilişkiler içine girmiş olacak, hem de aile bütçesine parasal katkıda bulunarak zamanla ev içinde belirli bir ekonomik güç haline gelecektir. Bu ekonomik güç sayesinde ise kadın sosyal alanda da eskisinden daha yüksek bir statüye kavuşabilecektir.”⁵⁵

55. “Van’ın Gürpınar İlçesine Bağlı 4 Köyde Yürütülen Toplum Örgütlenmesi Çalışması ve Bunun Türkiye Kalkınma Vakfı Açısından Önemi”, Ankara, Türkiye Kalkınma Vakfı Yayını, 1987, s. 10.

KAYNAKLAR

1. Alkan, Türker, **Kadın-Erkek Eşitsizliği Sorunu**, Ankara, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, 1981.
2. Arat, Necla, **Kadın Sorunu**, İstanbul, Say Yayınları, 1986.
3. Bosscher, Janny, **Extension Work Towards Peasant Women in Southeast Turkey**, Wageningen-Holland, Agricultural University, Departments of Extension Education and Household Sciences, July 1987.
4. Caporal, Bernard, **Kemalizm'de ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını**, Ankara, Tisa Matbaası, 1982.
5. Ergil, Gül, "Üç Beş Yıllık Kalkınma planlarında Kadınlara İlişkin Siyasalar ve Dolaylı Sonuçları", (Der. Nermin Abadan-Unat), **Türk Toplumunda Kadın** içerisinde, Ankara, Türk Sosyal Bilimler Derneği, 1982.
6. Fişek, Nusret A., "Demographic Surveys in Turkey", **Turkish Demography: Proceedings of a Conference**, Ankara, 1969.
7. Kağıtçıbaşı, Çiğdem, "Modernity and the Role of Women in Turkey", **Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi**, Year: 1983, Volume: 3 (5027).
8. Kansu, Ceyhan, "Infant Mortality in Turkish Villages" **The Turkish Journal of Pediatrics**, Year: 1963, Volume: 3.
9. Kazgan, Gülten, "Türkiye Ekonomisinde Kadının İşgücüne Katılması, Meslek Dağılımı ve Sosyo-Ekonomik Durumu", (Der. Nermin Abadan-Unat), **Türk Toplumunda Kadın**, içerisinde, Ankara, Türk Sosyal Bilimler Derneği, 1982.
10. Oral, Zeynep, **Kadın Olmak**, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1985.
11. Özbay, Ferhunde, "Türkiye'de Kırsal /Kentsel Kesimde Eğitimin kadınlar Üzerine Etkisi", (Der. Nermin Abadan-Unat), **Türk Toplumunda Kadın**, içerisinde, Ankara, Türk Sosyal Bilimler Derneği, 1982.
12. Şahinkaya, Rezzan, "Türkiye'de Kır Kesimindeki Kadınların Siyasi Haklarına İlgisi ve Katkısı", **Kadın Dernekleri Federasyonu Dergisi**, Mart 1986, Yıl:10, Sayı: 1.
13. Şeker, Murat, **Güneydoğu Anadolu Projesi, Sosyal ve Ekonomik Sorunlar**, Ankara, V Yayınları-Verso A.Ş., 1987.
14. Tekeli, Şirin, "Türkiye'de Kadının Siyasal Hayattaki Yeri", (Der: Nermin-Abadan-Unat), **Türk Toplumunda Kadın**, içerisinde, Ankara, Türk Sosyal Bilimler Derneği, 1982.
15. Tezcan, Sabahat, "Medico-social causes and Preventability of Infant Deaths in Etimesgut Health District" **The Turkish Journal of Population studies**, Year: 1985, Volume: 7.
16. Tunahgil, Baha G., "Kırsal Kesimde Kadın", **Cumhuriyet-Siyaset Eki**, 3 Aralık, 1984.